

פורום חוקרים: היסטוריוגרפיה של השואה במזרח אירופה (מבחר)*

תום המלחמה הקרה ציין תמורה חשובה בהיסטוריוגרפיה של השואה. גישה חדשה לארכיונים של הארצות הקומוניסטיות לשעבר, שלא הייתה כמותה קודם לכן, סיפקה לחוקרים שפע חומרים לא מוכרים שלא רק שפכו אור חדש על השואה במזרח אירופה כשהיא לעצמה, אלא אפשרו גם הבנה מעמיקה יותר של המשטר הנאצי ככלל ושל תגובות היהודים לרדיפותיו. חומר ארכיוני זה אפשר להיסטוריונים לבחון את השואה בהקשרים מקומיים ואזוריים מגוונים ועל יסוד זה לפתח דרכי חקירה חדשות ולעסוק בשואה מנקודת מבט רחבה יותר. המחקרים החדשים על המנהל הנאצי המקומי חשפו גם את היקף המעורבות של לא-גרמנים בשואה וכך אתגרו דיוקנאות עצמיים קולקטיביים ומיתוסים לאומיים רווחים שנטו לתאר את בני ארצות מזרח אירופה אך ורק כקורבנות, גיבורים ומצילים. לכן, אף-על-פי שהשואה קיבלה משמעות סמלית שהייתה לה כמדומה רלוונטיות אוניברסלית, היא נתפסה בו בזמן אצל אחדים גם כגורם שעומד בדרכם של מזרח-אירופים שמנסים ליצור דימוי לאומי חיובי.

גיליון זה של "דפים לחקר השואה" מציג פורום מחקר על ההיסטוריוגרפיה של השואה במזרח אירופה לאחר המלחמה הקרה. ביקשנו חוקרי שואה מן המדינות הנידונות לכתוב סקירות קצרות על ההיסטוריונים העיקריים הפעילים בשדה זה ועל המסגרות המוסדיות שהם עובדים בהן, וכן על הדרכים הספציפיות שבהן ניגשים ההיסטוריונים האלה לחקר השואה. הפורום מציע הזדמנות להעריך את התפתחות העמדות כלפי השואה במזרח אירופה מתוך התייחסות למצב העניינים הנוכחי בהיסטוריוגרפיה של השואה וכן למאורעות שקשורים לשואה ולתצורות "מחקריות" פוליטיות ופוליטיות עכשוויות במדינות אלו.

שניים מחמשת המאמרים של חוקרי הפורום עוסקים ברפובליקות סובייטיות לשעבר (רוסיה ומולדובה) ושלושה במדינות בגוש הסובייטי לשעבר (פולין, הונגריה ובולגריה). טבעי לצפות שהקוים הגיאופוליטיים האלה יכתבו גישות שונות – ברפובליקות הסובייטיות לשעבר תהיה,

* הפורום המלא פורסם לראשונה באנגלית בשני חלקים: Kiril Feferman and Kobi Kabalek (eds.), "Scholars' Forum: Holocaust Historiography in Eastern Europe", *Dapim: Studies on the Holocaust* 31, 2 (2017), pp. 131-170 (Part I); 31, 3 (2017), pp. 261-321 (Part II).

למשל, השפעה חזקה יותר של "המורשת הסובייטית", ואילו בהונגריה ובבולגריה תהיה נטייה ל"דגם אירופי" יותר (כלומר להתבוננות בהתפתחויות במרכזה ובמערבה של אירופה). מובן שהחוויות הספציפיות של תושבי מדינות אלו במלחמת העולם השנייה ובעימותים שניטשו בהן לאחר המלחמה, והמציאות החברתית והעמדות החברתיות בארצותיהם, גם הן השפיעו על כתיבת ההיסטוריה של השואה בכל אחת מהן. מטבע הדברים, "גושים" שונים של עבר שלא נשכח או ששנוי במחלוקת קיימים יחד ונמזגים יחד, חושפים כמה היבטים והשקפות ומסתירים אחרים. מיני העבר האלה נמסרים בהקשר של זמננו, על תחומי העניין והעמדות המאפיינות אותו: מצד אחד קידום אמות מידה עולמיות של הנצחה שצמחו במערב, ומצד שני מסורות מקומיות ומתודולוגיה היסטורית וגורמים של פוליטיקה עכשווית.

כל כותב וכותבת החליטו בעצמם כמה תשומת לב ראוי לתת למחלוקות פוליטיות ולפוליטיקה של זהויות. הטקסטים האלה לא רק בוחנים את מצבה הנוכחי של ההיסטוריוגרפיה, שדגשיה ופירושיה הם מושא לדיון ולמחלוקת, אלא גם משתתפים במחלוקות (לפחות במובלע). הקוראים יבחינו בציפיות של כל מחבר בנוגע לשאלות כגון מהי גישה הולמת לשואה, אילו שיטות ניתוח יש לנקוט ובאילו נושאים צריכים להתמקד היסטוריונים מקומיים.